

УДК: 657

*Котова С.О., асистент,
Таврійський державний агротехнологічний університет,
svitlana.kotova@tsatu.edu.ua*

АНАЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ПОКАЗНИКІВ ДОХІДНОСТІ В ОЦІНЦІ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ПРИБУТКУ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

***Анотація:** Розглянуті індекси ефективності управління формуванням прибутку, які використовується при оцінці ефективності управління формуванням прибутку від реалізації продукції сільськогосподарських підприємств. Це дозволяє виявити слабкі та сильні сторони управління на підприємстві, виявити резерви зростання прибутку на підприємстві. Апробацію методичного підходу до оцінки ефективності управління формуванням прибутку від реалізації проведено на прикладі сільськогосподарських підприємств Запорізької області*

***Ключові слова** фінансово-господарська діяльність, управління доходами та витратами, рентабельність, оцінка, ефективність управління, індекс, формування прибутку.*

JEL code classification: M41

*Kotova S. A., the assistant
Tavria state agrotechnological university*

ANALYTICAL POSSIBILITIES OF INDICATORS OF PROFITABILITY IN THE ESTIMATION OF THE EFFICIENCY OF MANAGEMENT OF THE FORMATION OF PROFITS AT AGRICULTURAL ENTERPRISES

***Abstract.** Raising of task. Application of the methodical going near the estimation of efficiency of management of forming of profit from realization of products in agricultural enterprises.*

Research results. In Ukraine the most widespread indexes of profitability settle accounts in the enterprises of agriculture only, namely profitability of products, assets, capital, due to what get only a limit information about the activity. To it is our opinion necessary to do more deep analysis of level of profitability of enterprises, that will help to find certain defects and errors in functioning.

To consider the indexes of efficiency management forming of profit (index of forming of pattern of production and realization of products, intensification of production, index of marketing activity and generalized index) that is used for estimations of efficiency of management forming of profits from realization of products on agricultural enterprises, that allows to educe weak and strong parties of management on an enterprise, will educe backlogs of increase of profit on an enterprise. This methodical going near the estimation of efficiency of management forming of profit from realization was used on the example of agricultural enterprises of the Zaporizhzhya area.

Conclusions. Application of an offer methodical approach gives an opportunity complex to estimate efficiency of management forming of profit from realization of products in agricultural enterprises in practice, and gives an opportunity to compare the indexes of economic efficiency, economic phenomena, that form from heterogeneous elements that is not subject to direct subsad.

***Key words:** result of financial and economic activity, income and expenses management of enterprise, agriculture, profitability, estimation of management efficiency, profit generation, estimation of management efficiency, profit generation, profitability indexes of profit generation management*

Постановка проблеми. Основна мета, яка стоїть перед сучасними сільськогосподарськими товаровиробниками це: з одного боку, функціонування будь-якого сільськогоспо-

дарського підприємства в ринкових умовах, у тому числі і садівницьких, та отримання прибутку, необхідного для подальшого ефективного функціонування і відтворення, а з

іншого боку, – вироблена продукція садівництва повинна бути не тільки конкурентоспроможною, але й економічно доступною для всіх верств населення у відповідності до раціональних норм споживання, рекомендованих МОЗ України..

Грамотне управління співвідношенням доходів і витрат на підприємстві дозволить отримати прибутки. Значущість прибутку визначається тим, що він є найважливішим результатом фінансово-господарської діяльності підприємства, винагородою за підприємницький ризик, найдешевшим джерелом фінансування його потреб, джерелом зростання добробуту його власників, передумовою формування конкурентоспроможності підприємства [1] та з'явиться економічна до-

ступність продукції садівництва для населення.

Як наведено вище, важливим показником діяльності будь-якого сільськогосподарського товаровиробника є уміння ефективно управляти доходами та витратами підприємства. Цей механізм в ідеалі повинен забезпечити виконання у повному обсязі стратегічних цілей та завдань, які стоять перед підприємством.

Незважаючи на надзвичайну актуальність прибуткового ведення господарства реально рівень прибутковості окремих підприємств істотно варіює. В таблиці 1 представлено фінансові результати діяльності підприємств України та Запорізької області.

Таблиця 1

Фінансові результати підприємств до оподаткування по Україні та Запорізької області у 2016 році, млн.грн.

	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
Україна	-22201,5	73,4	523759,4	26,6	545960,9
Запорізька область	13799,3	77,3	22471,0	22,7	8671,7
Україна, сільське, лісове та грибне господарство	91109,5	87,8	103942,2	12,2	12832,7
Запорізька обл., сільське, лісове та грибне господарство	4538,9	90,0	4658,2	10,0	119,3

Джерело: Статистичний збірник «Регіони України» 2017 частина друга /За редакцією І. Є. Вернера Державна служба статистики України, 2017 [3]

Аналіз даних по Запорізькій області свідчить, що питома вага підприємств, які отримали прибуток у 2016 році, склала 77,3%, фінансовий результат – 13799,3 млн. грн., підприємства, які одержали збиток – 22,7% але їх фінансовий результат не вплинув на загальний показник фінансового результату по Запорізькій області, як це відбулося по усій Україні.

Якщо розглядати рівень рентабельності операційної діяльності підприємств України загалом та у Запорізькій області, зокрема, у 2016 році спостерігалась така картина: рівень рентабельності підприємств в цілому по Україні склав 7,4%, а рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств – 32,4%.

Рівень рентабельності усіх видів діяльності в Запорізькій області склав 14,6%, що у два рази вище показника по Україні, а рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств Запорізької області склав 42,5%. За результатами вона посідає друге місце після Кіровоградської області (47,5%)

Така надзвичайна диференціація показників викликана багатьма факторами: місце розташування, технологія виробництва, рівень інтенсифікації виробництва, собівартість продукції, рішення управлінського персоналу, рівень достовірності отриманої інформації та вміння керівництва її опрацювати й на підставі цього приймати правильні рішення. Однак, якщо одним з головних еле-

ментів успішного функціонування підприємства є отримання прибутку, то важливою науковою проблемою є вивчення питань щодо ефективного управління витратами та доходами сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню ефективності управління витратами та доходами присвячено праці багатьох вчених-економістів. Теоретичні та методичні розробки знайшли відображення у працях таких вітчизняних вчених: І.А. Бланка, О.С. Бородкіна, Ф.Ф. Бутинця, В.І. Валуська, А.М. Герасимовича, М.Я. Дем'яненка, М.Ф.Огійчука, Г.Г. Кірейцева, М.Й. Маліка, А.М. Поддєрьогіна, П.Т. Саблука, В.В. Сопка, В.О. Шевчука та інших; а також зарубіжних вчених: К. Друрі, Ч.Т. Хорнгрена, Я.В. Соколова та інших.

Зокрема, В.А. Дерій вважає, що нині власні витрати і доходи переважна більшість вітчизняних підприємств відображає неповністю. На його думку, рівень невідображення доходів коливається від 30% до 70%, а витрат – від 10% до 50%, тобто витрати, на нашу думку, відображаються більш повно, ніж доходи. Це пов'язано з тим, що витрати складніше приховати, оскільки їх легше контролювати, ніж доходи [4].

Приказюк О.В. визначає, що прибуток є одним з найважливіших показників, які визначають фінансову безпеку підприємства, також він додає: «проблема управління прибутком підприємства аграрного сектора економіки є складною та багатогранною, оскільки суб'єкту господарювання потрібно забезпечувати необхідну платоспроможність і доходність, а також враховувати специфічні для галузі особливості кругообігу фінансових ресурсів. Від ефективності управління прибутком залежить фінансовий стан сільськогосподарського підприємства, його місце в ринковому середовищі, рівень розвитку галузі загалом» [5]

Відаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних вчених з проблем ефективності управління формуванням прибутку підприємств, слід зауважити, що існує потреба в їх подальшому дослідженні, поглибленні теоретичних засад ефективності управління прибутком сільськогосподарських підприємств із врахуванням їх особливостей, що і зумовило вибір теми нау-

кового дослідження.

Формулювання цілей статті. Застосування методичного підходу до оцінки ефективності управління формування прибутку від реалізації продукції в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Вагомого значення набуває дослідження методичних підходів до аналізу формування та удосконалення механізмів управління прибутком і бізнесом в цілому з метою адаптації існуючих методик до умов сьогодення.

Проведений критичний аналіз методичних підходів до оцінки ефективності формування та управління прибутком показав, що елементами методики аналізу, які визначені в навчальних посібниках, є здійснення вертикального та горизонтального аналізу показників доходів, витрат та прибутку. Такий підхід вважається класичним і здійснюється за даними показників фінансової звітності. При таких умовах можна дослідити лише зміни в структурі та динаміці доходів та витрат і неможливо розрахувати вплив прибутку (збитку) на рентабельність діяльності підприємства, вплив на його галузеву структуру, врахувати особливості економічної діяльності підприємства тощо.

С.В. Дибаль [10], Є.В. Мних [11] окремим етапом аналізу виділяють факторний аналіз прибутку від реалізації продукції. Це пов'язано з тим, що обґрунтовані висновки про величину отриманого прибутку не можна зробити без дослідження факторів, що впливають на зміну показників.

Методика, запропонована Бутинцем Ф.Ф., до базових методів аналізу прибутку за даними фінансової звітності пропонує відносити оцінку взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток», розрахунок резервів збільшення прибутку, які розраховуються за даними не тільки зовнішньої звітності але й за даними внутрішньогосподарського обліку та звітності [12].

Блонська В.І., Паньків І.В. до базових методик дослідження пропонують додати аналіз коефіцієнтів рентабельності, ефективності розподілу прибутку, інтегральний аналіз прибутку тощо [13]

Але ми звернули увагу на те, що багато вчених приділяють увагу існуючій методиці аналізу прибутку підприємства. Аналізуючи

чинники, що впливають на розмір прибутку, вони розглядають такі показники як: обсяги проданої продукції, її структуру, розмір повної собівартості реалізованої продукції та ціни продажу. Однак, ми вважаємо, що на величину прибутку впливає не тільки структура виробленої й проданої сільськогосподарської продукції, яка залежить від ринкового попиту на вироблену продукцію, але на розмір прибутку значно впливають також рішення управлінців підприємства.

Скоромна О.Ю. звертає також увагу на те, що на обсяги виробництва і реалізацію окремих видів продукції значно впливає обрана технологія виробництва, яка, в свою чергу, формує відповідний рівень інтенсифікації виробництва і собівартість продукції [1].

Оскільки вибір цих технологій є невід'ємною функцією управління підприємством, а вибір ефективного каналу реалізації – це зусилля відділу збуту підприємства, то ефективність управління доходами в цілому, та прибутком зокрема, залежить від досконалості структури сільськогосподарського підприємства та рівня її відповідності вимогам ринкового середовища.

Олійник О.В. вважає, що основними складовими для інтегральної оцінки ефективності управління формуванням прибутків від реалізації продукції є: досконалість галузевої структури, досягнутий рівень інтенсифікації виробництва й ефективність маркетингової діяльності. Він запропонував застосовувати індексний метод для дослідження взаємозв'язку між ефективністю менеджменту в підприємстві та формуванням фінансових результатів [1]. Вибір цього методу пояснюється тим, що він є одним з найбільш потужних, інформативних і поширених інструментів економічного аналізу, за допомогою якого можна порівнювати окремі показники однорідного об'єкту та складні економічні явища, утворені з різнорідних елементів, що не підлягають безпосередньому підсумовуванню [6]

Для оцінки ефективності управління формуванням прибутків від реалізації продукції Олійник О.В. та Скоромна О.Ю. запропонували застосовувати ряд індексів:

- індекс ефективності управління формуванням структури виробництва і реалізації продукції (Ісз) (якщо він більше одиниці, то це доводить про більш високу ефективність управління формуванням структури виробництва й реалізації продукції, ніж у середньому по області, та навпаки показник нижче одиниці свідчить про нижчий рівень ефективності управління);

- індекс ефективності управління інтенсифікацією виробництва (Іінт) (якщо цей показник найбільш наближений до оптимального ніж середній рівень інтенсивності по сукупності підприємств, то це повинно забезпечити одержання йому вищого прибутку з розрахунку на 1 га та буде свідчити про високий рівень ефективності управління цим процесом і навпаки);

- індекс ефективності управління маркетинговою діяльністю (Іц);

- узагальнений індекс ефективності управління формуванням прибутку від реалізації продукції (Іеф) [1].

Апробацію запропонованого методичного підходу до оцінки ефективності управління формуванням прибутку від реалізації проведено на прикладі сільськогосподарських підприємств Запорізької області.

Запропонований методичний підхід дає змогу виявити слабкі та сильні сторони в управлінні формуванням прибутку конкретного підприємства.

Згідно Статистичного бюлетеня державної служби статистики по Запорізької області питома вага сільськогосподарських підприємств, які отримали прибуток, склали 90,9%, рівень рентабельності в середньому склав 39,6% було досліджено 25 підприємств, вибраних у довільному порядку.

Підприємство №7 має низький рівень ефективності управління, а відповідно, й найменший розмір прибутку внаслідок значного відхилення рівня інтенсивності виробництва окремих видів продукції від середніх витрат. Наприклад, виробничі витрати на 1 га посівної площі плодів у цьому підприємстві становили 7741,38 грн., а середні – 7626,98 грн./га.

Таблиця 2

Оцінка ефективності управління формуванням прибутків від реалізації продукції в с.г. підприємствах Запорізької області за 2016 рік

№ с.г. підприємства	Прибуток на 1 га с.г.-угідь, грн	Іеф	Вплив зміни структури реалізованої продукції		Вплив інтенсифікації виробництва		Вплив приросту середньої ціни реалізації	
			Ісз	Питома вага основного виду продукції в структурі ТП, %	Іінт	Фактична /середні витрати по області за основним видом продукції, грн./га (грн./гол)	Іц	Ціна підприємства/середня ціна області за основним видом продукції, грн./ц
Підприємства з рівнем рентабельності до 20 %								
7	975,8	0,76	1,003	65 (плоди)	-0,015	7741,38 /7626,98	1,3	880,15 /677,04
2	2048	0,853	0,74	63,0 (молоко)	1,001	22475,45 /22453	0,82	411,43 /501,74
Підприємства з рівнем рентабельності до 40 %								
18	2606,5	0,967	1,21	40,3 (соняшник)	0,99	7633,2 /7710,3	0,7	596,61 /852,31
6	3380,4	0,992	1,23	43,1 (соняшник)	0,84	6476,65 /7710,3	0,906	291,62 /321,88
Підприємства з рівнем рентабельності більше 40%								
19	9355,2	1,037	1,32	89,1 (соняшник)	0,87	6707,96 /7710,3	0,92	784,12 /852,31
25	9102,4	1,107	1,18	74,3 (соняшник)	0,88	6785,06 /7710,3	1,26	1073,9 /852,31

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України та розрахунки автора

Водночас висока оцінка ефективності управління формуванням прибутку, від реалізації, а відповідно і найвищий рівень прибутковості у підприємстві №25 зумовлені вигідною структурою реалізованої продукції й більш високими цінами її продажу.

Варто звернути увагу на те, що значна кількість підприємств мають високу оцінку ефективності управління структурою виробництва і реалізації продукції за рахунок збільшення питомої ваги соняшнику, що не відповідає вимогам технології вирощування сільськогосподарської продукції та призводить до виснаження родючого ґрунту.

Але на жаль, в ринкових умовах основним критеріальним показником ефективності бізнесу є рівень його рентабельності, тому така ситуація застосовується на практиці.

Висновки. Для виходу аграрного сектору

України з кризового стану необхідно вжити певних заходів з підвищення ефективності діяльності підприємств агросфери, що може призвести до зростання рівня прибутковості сільськогосподарських товаровиробників.

В Україні в підприємствах сільського господарства застосовуються тільки найпоширеніші показники рентабельності, а саме, рентабельність продукції, активів, капіталу, завдяки чому підприємства отримують тільки обмежену інформацію про свою діяльність. На нашу думку, необхідно проводити більш поглиблений аналіз рівня рентабельності підприємств, що допоможе знайти певні недоліки та помилки у їх функціонуванні.

Використання цього методу на практиці дозволить виявити слабкі та сильні сторони управління підприємством, виявити резерви зростання прибутку підприємства за рахунок

покращення структури виробництва, пошуку нових каналів реалізації, оптимізації витрат на виробництво продукції тощо.

Застосування запропонованого методичного підходу на практиці дозволить комплексно оцінити ефективність управління фор-

муванням прибутку від реалізації продукції в сільськогосподарських підприємствах, та порівнювати показники економічної ефективності, економічні явища, які утворені з різнорідних елементів, і не підлягають безпосередньому підсумовуванню.

Список літератури

1. Олійник О.В., Скоромна О.Ю. Інтегральна оцінка ефективності управління формування прибутком від реалізації продукції в сільськогосподарських підприємствах // Економіка АПК. – 2016. – №4. – С.75-81
2. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/soc_ek_reg/publ_arch_reg2017_u.htm
3. Статистичний збірник «Регіони України» 2017 частина друга / За редакцією І. Є. Вернера Державна служба статистики України, 2017, 681 с. / http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm
4. Дерій В.А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю: монографія. – Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2009. – 272 с.
5. Приказюк О.В. Прибуток у формуванні фінансової безпеки аграрного підприємства / Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук 08.00.08 – гроші і кредит, 2009р, 15 с.
6. Методи детермінованого факторного аналізу [електронний ресурс]. – Режим доступу <http://pidruchniki.com/>
7. Сатир Л.М. Економічна сутність інтенсифікації виробництва та її особливості в сільському господарстві / Л.М. Сатир // Наук. Праці Полтав. держ. аграр. акад. Сер. «Економічні науки». – Вип. 5 Т.1. – 2012. – С. 252-257
8. Витрати на виробництво продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2016 рік / Статистичний бюлетень. Державна служба статистики України – Київ. – 2017 р. – 23 С.
9. Реалізація продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами у 2016 році. / Державна служба статистики – К., 2017. – 54 стор
10. Дыбаль, С. В. Финансовый анализ: теория и практика: учеб. пособие / С. В. Дыбаль – СПб. : Издательский дом «Бизнес - пресса», 2005. – 304 с.
11. Мних, Є. В. Економічний аналіз: підручник / Є. В. Мних. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
12. Мошенський, С. З. Економічний аналіз: підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів / За ред. д. е. н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф. Ф. Бутинця. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2007. – 704 с.
13. Блонська, В. І. Прибуток – особливості його формування та використання в ефективному управлінні підприємством / В. І. Блонська, І. В. Паньків // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011 – Вип. 21. 5 – С. 179-185

References

1. Oliynyk O.V., Skoromna O.Yu. Integral assessment of the efficiency of management of formation of profits from sales of products in agricultural enterprises // Economy of the agroindustrial complex. - 2016 - №4. - P.75-81
2. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/soc_ek_reg/publ_arch_reg2017_u.htm
3. Statistical compilation "Regions of Ukraine" 2017 Part Two / Edited by I. E. Werner State Statistics Service of Ukraine, 2017, 681 p. / http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm
4. Derii V.A. Costs and Income of Enterprises in the Accounting and Control System: Monograph. - Ternopil: TNEU, "Economic Thought", 2009 - 272 p.
5. Prikazjuk O.V. Profit in the formation of financial security of an agrarian enterprise / Abstract for obtaining a scientific degree of the candidate of economic sciences 08.00.08 - money and credit, 2009, 15 p.
6. Methods of deterministic factor analysis [electronic resource]. - Access mode <http://pidruchniki.com/>
7. Satir L.M. The economic essence of intensification of production and its features in agriculture / L.M. Satir // Scientific. Proceedings Poltava. derzh. agrar. akad. Ser "Economic Sciences". - Whip 5 T.1. - 2012. - p. 252-257
8. Costs for agricultural production in agricultural enterprises for 2016 / Statistical bulletin. State Statistics Service of Ukraine - Kyiv. - 2017 - 23 C.
9. Implementation of agricultural products by agricultural enterprises in 2016. / State Statistics Service - K., 2017. - 54 p
10. Dybal, S.V. Financial Analysis: Theory and Practice: Study. allowance / S.V. Dybal - SPb. : Publishing House "Business Press", 2005. - 304 p.
11. Mni, EV V. Economic Analysis: Textbook / E. V. Mny. - Kyiv: Center for Educational Literature, 2003. - 412 p.
12. Moshensky, S.Z. Economic Analysis: Textbook for Students of Economic Specialties of Higher Educational Institutions / Ed. Doctor of Economic Sciences, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine F. F. Butynets. - 2nd form., Additional. and processing. - Zhytomyr: PE "Ruta", 2007. - 704 p.
13. Blonskaya, VI I. Profit - Peculiarities of its Formation and Use in Effective Business Management / VI Blonskaya, I.V. Pankov // Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine. - 2011 - VolP 21. 5 - P. 179-185.